

**The Role and Status of the Special Rapporteurs of
The United Nations Human Rights Council**

Farnaz Ghiabi *
Amirhossein Ranjbarian **

(DOI) : 10.22066/CILAMAG.2023.706168
(DOR) : 20.1001.1.2251614.1402.40.70.3.4

Abstract

“Special rapporteurs” of the Human Rights Council as part of the special procedures are tasked with monitoring Human Rights situations of the countries on the country and thematic levels. Through time, these activities have played a significant role in informing and documenting the human rights situation of a country and norm-setting concerning emerging concepts. It is noteworthy that the result of the rapporteurs' evaluations is not focused and limited to the responsibilities assigned to them by the Human Rights Council; Rather, their reports are widely used and exploited as a reliable source by other institutions and organizations, including human rights treaty bodies, the United Nations General Assembly, the International Court of Justice and other national and international tribunals. In addition, they have been used by many international organizations and human rights defenders. Therefore, considering the extent of the use of special rapporteurs' reports by other mechanisms, it is necessary to know how and to what extent national, regional and international institutions, apart from the Human Rights Council, have used the activities of the rapporteurs and what challenges do special rapporteurs encounter in performing their responsibilities.

Keywords

Human Rights, Special Procedures, Human Rights Council, Thematic Rapporteur, Country Rapporteur.

* Corresponding Author, Graduated in Master of Public International Law - Department of Public International Law - Faculty of Law and Political Science - University of Tehran, Iran, ghiabi.farnaz@gmail.com

** Associate Professor - Department of Public and International Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Iran, aranjbar@ut.ac.ir

نقش و جایگاه گزارشگران ویژه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد

فرناز غیابی *

امیرحسین رنجبریان **

(DOI) : 10.22066/CILAMAG.2023.706168

(DOR) : 20.1001.1.2251614.1402.40.70.3.4

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۸

آهای آیندگان،

شما که از دل گردابی بیرون می‌جهید که ما را بلعیده است.

وقتی از ضعف‌های ما حرف می‌زنید

یادتان باشد،

از زمانه سخت ما هم چیزی بگویید.

«برتولت برشت»

چکیده

گزارشگران ویژه شورای حقوق بشر به‌عنوان بخشی از آیین‌های ویژه، وظیفه نظارت بر وضعیت حقوق بشر کشورها را در دو سطح کشوری و موضوعی بر عهده دارند. این دست فعالیت‌ها در طی سال‌های متمادی نقش قابل توجهی در اطلاع‌رسانی و مستندسازی نسبت به وضعیت حقوق بشر یک کشور و هنجارسازی نسبت به مفاهیم نوظهور ایفا کرده‌اند. لازم به ذکر است، حاصل فعالیت گزارشگران، معطوف و محدود به کارویژه محوله از سوی شورای حقوق بشر نبوده و توسط دیگر نهادها و سازمان‌ها از جمله نهادهای معاهده‌ای حقوق بشر، مجمع عمومی سازمان ملل متحد، دیوان بین‌المللی دادگستری، سایر محاکم ملی و بین‌المللی و همچنین بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی و مدافعان حقوق بشر به کار گرفته شده و به‌صورت گسترده به‌عنوان منبع موثق و قابل اطمینان، مورد استناد و بهره‌برداری قرار می‌گیرد. از این رو، نظر به

* نویسنده مسئول، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشگاه تهران، ایران
ghiabi.farnaz@gmail.com

** دانشیار گروه حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ایران
aranjbar@ut.ac.ir

گسترده‌گی بهره‌گیری سایر سازوکارها از عملکرد گزارشگران ویژه لازم است معلوم شود که صرف‌نظر از شورای حقوق بشر، نهادهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی به چه نحو و تا چه اندازه از فعالیت گزارشگران استفاده کرده و گزارشگران ویژه در انجام وظایف خود با چه چالش‌هایی مواجه هستند.

واژگان کلیدی

حقوق بشر، آیین‌های ویژه، شورای حقوق بشر، گزارشگران موضوعی، گزارشگران کشورهای

مقدمه

آیین‌های ویژه شورای حقوق بشر، سازوکار سازمان ملل متحد به منظور نظارت بر اجرای حقوق بشر است که شامل «کارشناسان مستقل»^۱، «کارگروه‌ها (که به‌طور معمول متشکل از پنج عضو هستند)» و «گزارشگران ویژه»^۲ است. می‌توان انتصاب این مأموران را واکنشی در برابر نیاز جامعه بین‌الملل به بررسی تخلفات حقوق بشری چه در سطح یک کشور و در قالب مأموریت‌های کشوری و چه در سطح بین‌المللی و به‌صورت مأموریت‌های موضوعی و موردی قلمداد کرد. اهمیت آیین‌های ویژه در طی سال‌ها فعالیت خود از زمان تأسیس در کمیسیون حقوق بشر به آن درجه از اهمیت رسید که کوفی عنان آن را «گوهر تاج» سازمان ملل^۳ و لوئیس آربور، رئیس سابق کمیساری عالی حقوق بشر ملل متحد آن را «گوش و چشم مورد اعتماد جامعه بین‌الملل» در حمایت از حقوق بشر نامید.^۴

از ابتدای فعالیت آیین‌های ویژه تا به امروز، این سازوکار با انتقادهایی نسبت به عملکرد خود مواجه بوده است. صرف‌نظر از انتقادات حقوقی که نسبت به ساختار و شیوه فعالیت گزارشگران وجود دارد، بخشی از انتقادات، معطوف به سوگیری سیاسی دولت‌های عضو شورای حقوق بشر است که در ایجاد مأموریت‌ها و همچنین افزایش تعداد مأموریت‌ها اثرگذار بوده است. از سوی دیگر، فقدان ضمانت اجرای حقوقی قطعنامه شورای حقوق بشر، نسبت به اهمیت عملکرد گزارشگران ویژه، تردیدهایی را به وجود آورده است.

1. Independent Expert

2. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/special-procedures-human-rights-council> (Accessed on 10 February 2022)

اگرچه عناوین مأموران آیین‌های ویژه با یکدیگر متفاوت است، تفاوت قابل توجهی در مسئولیت و روش کاری آن‌ها با یکدیگر وجود ندارد.

3. Annan calls on Human Rights Council to strive for unity, avoid familiar fault lines, UN News Center (29 November 2006), <https://news.un.org/en/story/2006/11/201202-annan-calls-human-rights-council-strive-unity-avoid-familiar-fault-lines> (Accessed 15 March 2022)

4. Statement of MS Louise Arbour United Nations High Commissioner for Human Rights in Human Rights Council, OHCHR Statement (23 June 2006), <https://www.ohchr.org/en/statements/2009/10/statement-ms-louise-arbour-united-nations-high-commissioner-human-rights-human> (Accessed on 15 March 2022)

در ارزیابی آیین‌های ویژه، توجه به چگونگی بهره‌مندی از فعالیت گزارشگران ویژه ضروری می‌نماید؛ اگرچه تأثیر عملکرد آیین‌های ویژه از یک گزارشگر به گزارشگر دیگر بنا به رویکردی که در اجرای مأموریت خود دارند و تفاوت تخصص و تجربه هر فرد متفاوت است، می‌توان گفت مؤثر بودن سازوکار حقوق بشر ملل متحد تا حدودی به‌ویژه از منظر افرادی که حقوق‌شان نقض شده، به درجه توانایی این سازوکارها در اجرا و رعایت هنجارهای حقوق بشری بستگی دارد. نکته قابل توجه در به‌کارگیری کارشناسان در ارزیابی وضعیت‌های حقوق بشری آن است که شورای حقوق بشر، تنها سازوکاری نیست که از این افراد تحت عنوان «گزارشگر ویژه» در قالب مأموران موضوعی و کشوری استفاده می‌کند، بلکه حاصل فعالیت‌هایشان به شکلی گسترده‌تر توسط سایر نهادها مورد استناد قرار می‌گیرد.

در همین راستا این مقاله ابتدا به بررسی این موضوع می‌پردازد که حاصل عملکرد گزارشگران ویژه چه بوده و چگونه در حفظ و ارتقای حقوق بشر نقش داشته‌اند. سپس به بیان چالش‌ها و موانع فعالیت آن‌ها در پرتو چند دهه فعالیت‌هایشان می‌پردازد.

۱. نظارت بر وضعیت حقوق بشر کشورها از طریق تعیین گزارشگران کشوری

گزارشگران ویژه کشوری^۵ به کارشناسانی اطلاق می‌شود که وظیفه نظارت بر وضعیت یک کشور در همه ابعاد حقوق بشری اعم از مدنی و سیاسی و اقتصادی و اجتماعی را بر عهده دارند. تعیین گزارشگر ویژه کشوری در زمانی که نقض حقوق بشر در یک کشور در وضعیت بحرانی قرار دارد، انجام می‌پذیرد و در صورت موافقت دولت موضوع بررسی، شامل بازدیدهای کشوری می‌شود. به همین دلیل، بسیاری از دولت‌ها از صدور دعوت‌نامه و اجازه ورود گزارشگر ویژه کشوری امتناع می‌کنند.^۶

گزارشگران در جمع‌آوری اطلاعات از طیف گسترده‌ای از منابع شامل دولت‌ها، سازمان‌های بین‌الدولی، دولتی و غیردولتی، نهادهای ملی و آکادمیک، روزنامه‌نگاران و مصاحبه با افراد قربانی نقض حقوق بشر و خانواده‌های آنان و در صورت امکان، دیدار حضوری و بازدید از نهادها استفاده می‌کنند. گزارشگر ویژه باید تلاش کند تا با برخی از این افراد از نزدیک گفتگو و نسبت به صحت اطلاعات اطمینان حاصل کند.^۷ گزارشگران کشوری، حاصل بررسی‌های خود را طی گزارشی به شورای حقوق بشر و متعاقباً مجمع عمومی ارائه می‌دهند.

در این گزارش‌ها، گزارشگر پس از بیان مقدمه و توضیح در خصوص اقدامات انجام‌شده در

5. Country Rapporteur

6. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/country-and-other-visits> (Accessed on 5 June 2022)

7. Manual of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, August 2008, para. 23.

بررسی وضعیت یک کشور، یا به عبارتی روش‌شناسی تهیه گزارش، به بیان معضلات پیش روی کشور مورد نظر می‌پردازد و با اشاره به اطلاعات به‌دست‌آمده از منابع مختلف و بررسی قوانین، رویه‌ها و سیاست‌های داخلی، تحلیلی از میزان پایبندی دولت به تعهدات بین‌المللی در حوزه حقوق بشر می‌دهد. همچنین به پاسخ‌های دولت اشاره و در نهایت توصیه‌هایی در راستای بهبود و ارتقای حقوق بشر ارائه می‌شود.

پس از انتشار گزارش، شورای حقوق بشر تصمیم می‌گیرد نظر به تغییراتی که در وضعیت یک کشور ایجاد شده است، مأموریت را برای یک دوره تمدید یا جریان بررسی وضعیت کشور مورد نظر را از دستور کار خارج کند.^۸

عملکرد گزارشگران ویژه موجب جلب توجه جهانی نسبت به وضعیت نقض حقوق بشر در یک کشور می‌شود و در ثبت و ایجاد سابقه مورد استناد برای نهادها، سازمان‌های بین‌المللی و محاکم بین‌المللی کمک شایانی می‌کند.

از ۱۹۹۸ تا اکتبر ۲۰۲۲، ۲۲ مأموریت کشوری تعیین شده که ۸ مورد از آن متوقف شده است و ۱۴ مورد همچنان به فعالیت خود ادامه می‌دهند. مأموریت‌های کشوری در حال حاضر عبارت‌اند از افغانستان، بلاروس، برون‌دی، کامبوج، جمهوری آفریقای مرکزی، کره شمالی، اریتره، جمهوری اسلامی ایران، مالی، میانمار، سرزمین‌های اشغالی فلسطین، سومالی، سوریه و فدراسیون روسیه.^۹ طی سال‌های اخیر، جریان مأموریت‌های کشوری سیر نزولی داشته و در عوض تعداد مأموریت‌های موضوعی به شدت گسترش یافته است، به گونه‌ای که امروزه ۴۵ مأموریت موضوعی وجود دارد.^{۱۰}

۲. توسعه حقوق بین‌الملل بشر از رهگذر گزارشگران موضوعی

علاوه بر مأموریت‌های کشوری، نوع دیگری از رسیدگی تحت عنوان مأموریت‌های موضوعی وجود دارد که به جای پرداختن به وضعیت کشوری خاص، موضوعی را در سطح جهانی بررسی می‌کند. همانند گزارشگران کشوری، گزارشگران موضوعی به مستندسازی تخلفات، گفتگوی با دولت‌ها، ارائه توصیه و پیشنهاد و تشویق دولت‌ها به حمایت از حقوق بشر می‌پردازند.^{۱۱} عوامل متعددی در توسل به بررسی موضوعی به جای بررسی‌های کشوری نقش داشته‌اند از جمله امکان

8. Working with the United Nations Human Rights Programme, A Handbook for Civil Society, Office of the High Commissionair for Human Rights, New York and Geneva 2008, section IV.

9. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/current-and-former-mandate-holders-existing-mandates> (Accessed on 10 July 2023)

10. <https://spintemet.ohchr.org/ViewAllCountryMandates.aspx?Type=TM> (Accessed on 10 July 2023)

11. G. Ramcharan, Bertrand, *the Protection Role of UN Human Rights Council Special Procedures*, Nijhoff, 2009, p. 111.

بررسی مسئله‌ای خاص و جمع‌آوری اطلاعات در آن حوزه بخصوص، دشواری در بررسی‌های کشوری به علت مخالفت دولت‌ها، رسیدگی بهتر به جنبه‌های مختلف یک موضوع و امکان رسیدگی فوری در بررسی‌های موضوعی نسبت به بررسی‌های کشوری.^{۱۲}

از ۱۹۹۳ و هم‌زمان با صدور «اعلامیه وین و برنامه اقدام» و توجه به حقوق اقتصادی و اجتماعی، بر تعداد آیین‌های موضوعی افزوده و رفته‌رفته از مأموریت‌های کشوری کاسته شد. این جریان در شورای حقوق بشر هم ادامه پیدا کرده است.^{۱۳} آیین‌های موضوعی به بررسی موضوعات حقوق بشری در سرتاسر دنیا کمک می‌کنند و دولت‌ها نسبت به آن‌ها حساسیت کمتری نشان می‌دهند و به همین دلیل بعضاً با استقبال بیشتری روبه‌رو می‌شوند. از این رو فرصت مناسبی برای گزارشگران در بررسی و مطالعه و ارائه پیشنهاد به دولت‌ها به حساب می‌آید.

آیین‌های موضوعی به دلیل کلی‌بودن مفهوم، ساختاری منعطف‌تر از مأموریت‌های کشوری دارند. ساختار گسترده و باز این سازوکارها به گزارشگران آزادی عمل می‌دهد و مهم‌تر از همه آنکه برخلاف نهادهای معاهده‌ای که تنها نسبت به کشورهای عضو آن هستند قابل‌اعمال است، صلاحیت رسیدگی نسبت به وضعیت حقوق بشر تمام اعضای ملل متحد را دارند. با این حال، بازدید از یک کشور در بررسی‌های موضوعی نیازمند صدور «دعوت‌نامه دائمی»^{۱۴} است که هر زمان امکان ورود به کشور را به گزارشگر بدهد. در واقع گزارشگران موضوعی می‌توانند نظر به تغییر و تحولاتی که در سطح جهان روی می‌دهد، به بررسی موضوعات نوظهور بپردازند و ضمن جلب توجه جامعه بین‌المللی، آگاهی‌های عمومی را نسبت به آن بالا ببرند. رویکرد موضوعی امکان بررسی یک موضوع را در سطح جهانی فراهم می‌آورد و به شناخت راهبردهای حل مسئله کمک می‌کند.^{۱۵} به‌واقع گزارشگران می‌توانند از گروه‌های آسیب‌پذیر حمایت کرده و خلأهایی را که در حمایت از حقوق بشر وجود دارد، پر نمایند؛ به‌ویژه آنکه این گزارش‌ها می‌توانند زمینه مناسبی را جهت تدوین کنوانسیون‌ها، اعلامیه‌ها و اسناد جدید فراهم آورند.

با این حال، در کنار ویژگی‌های مثبت نباید از محدودیت‌هایی که این رسیدگی ایجاد می‌کند، غافل شد. مأموریت موضوعی موجب کلی‌شدن یک موضوع شده و در نتیجه حساسیت‌های ایجادشده در ارتباط با آن را از میان می‌برد و همچنین ممکن است حمایت از افراد قربانی نقض حقوق بشر، به کیفیتی که از آن انتظار می‌رود، حاصل نشود. هنگامی که مجموعه‌ای از کشورها

12. G., Ramcharan, Bertrand, "The Concept and Present Status of the International Protection of Human Rights: Forty Years after the Universal Declaration", Vol. 13. BRILL, 2021, pp. 191-192.

13. Piconne, Ted, *Catalysts for change: How the UN's Independent Expert promote Human Rights*, Brooking Institution Press, 2012, p.14.

14. Standing Invitation

15. Gutter, Jeroen, *Thematic Procedures of the United Nations Commission on the Human Rights and International law: in search of a sense of community*, Intersentia, 2006, pp. 70-80.

با یکدیگر بررسی می‌شوند، امکان اعمال فشار بر یک دولت خاص وجود نداشته و وضعیت آن‌ها در کنار وضعیت‌های مشابه قرار می‌گیرد. این مسئله به نوبه خود خطرناک است چرا که مهم‌ترین سلاح در حفاظت از حقوق بشر، فشار افکار عمومی است.^{۱۶} در هر حال، ایجاد آیین‌های موضوعی موضوعی راحت‌تر است، چون فضای سیاسی حول مأموریت‌های کشوری نسبت به آن به وجود نمی‌آید و به همین دلیل بررسی موضوعی با اقبال بهتری مواجه می‌شود.

لازم به ذکر است بررسی‌های موضوعی امری زمان‌بر بوده که امکان حل معضل حقوق بشری در مدت کوتاهی از آن انتظار نمی‌رود، بلکه آثار فعالیت گزارشگران موضوعی، در طول زمان و به تدریج نتیجه خواهد داد. به عنوان مثال، گزارشگر ویژه حقوق بشر و مدیریت صحیح محیط‌زیست و امحای مواد خطرناک و سمی، گزارشی را به شورای حقوق بشر ارائه کرد^{۱۷} که شامل ۱۵ اصل بر مبنای اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر ملل متحد، کنوانسیون سازمان بین‌المللی کار و موافقت‌نامه چندجانبه محیط‌زیستی در خصوص مواد سمی است که به دولت‌ها، شرکت‌های تجاری و سایر عاملان کلیدی برای حمایت بهتر از کارگران در برابر موارد سمی و خطرناک و جبران خسارت مؤثر، هنگامی که حقوق‌شان نقض می‌شود، کمک می‌کند. این گزارش ثمره ۲۵ سال پژوهش و مبتنی بر توصیه‌هایی است که در قطعنامه‌های شورای حقوق بشر آمده است.^{۱۸}

۳. مروری بر گزارش‌های مأموریت‌های موضوعی و کشوری اخیر

به منظور اجرای توصیه‌های گزارشگران ویژه، کمیسیون حقوق بشر با تصویب قطعنامه ۷۶/۲۰۰۴ از دبیرکل درخواست کرد تا سالانه پیشنهادهای و نتایج کلی گزارش گزارشگران را منتشر کند.^{۱۹} آخرین سند منتشرشده در این خصوص، قطعنامه شماره ۵۲/۱۹ شورای حقوق بشر مورخ دسامبر ۲۰۲۲ است که مروری بر فعالیت گزارشگران ویژه موضوعی و کشوری، مکاتبات انجام‌شده و ارتباط میان آیین‌های ویژه با سند دبیرکل تحت عنوان «دستورالعمل مشترک ما» است. به موجب بند ۱۲۹ سند اخیر، سازمان ملل متحد باید استفاده بیشتری از فعالیت گزارشگران ویژه به منظور حل مشکلات اقتصادی و سیاسی بکند.^{۲۰} این تلاش‌ها باید به صورت بهتری در سایر بخش‌های سازمان ملل نیز صورت گیرد و اثرگذاری آن‌ها را بیشتر کند.

16. James Flood, Patrick, *the Effectiveness of UN Human Rights Institution*, Greenwood Publishing Group, 1998, p. 78.

17. Special Rapporteur on the implications for human rights of the environmentally sound management and disposal of hazardous substances and wastes.

18. United Nation Human Rights Report, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2019, p. 26.

19. Office of the High Commissioner for Human Rights, Commission on Human Rights Resolution: 2004/76, 21 April 2004, para 12(a).

20. "Our Common Agenda", Report of the Secretary General, United Nations 2021, para 129.

بنا بر قطعنامه شماره ۵۲/۱۹ موضوعاتی که در ۲۰۲۲ بررسی شده‌اند، در هفت بخش شامل (۱) اجرای سند ۲۰۳۰ در اجرای اهداف توسعه پایدار، (۲) تغییر اقلیم، (۳) مهاجرت، (۴) حقوق زنان، (۵) فناوری‌های نوین، (۶) جلوگیری از نقض حقوق بشر، امنیت، جنگ، تثبیت صلح و (۷) همه‌گیری ویروس کرونا بوده است که در ذیل هر بخش به صورت اختصاری به بیان اقدامات گزارشگران ویژه، کارشناسان مستقل و کارگروه‌های مربوطه پرداخته شده است.

در سال ۲۰۲۲ ۲۵ بازدید کشوری توسط گزارشگران موضوعی انجام شده که ۴ مورد از آن مربوط به آفریقا، ۹ مورد آسیا، ۴ مورد مربوط به اروپای شرقی، ۲ بازدید مربوط به آمریکای لاتین و کارائیب و ۶ بازدید مربوط به اروپای غربی است. صرف نظر از موارد پیش گفته که مربوط به گزارشگران موضوعی است، مأموریت‌داران کشوری نیز گزارش‌های خود را جداگانه ارائه کرده‌اند.^{۲۱}

۴. همکاری گزارشگران ویژه با نهادهای معاهده‌ای سازمان ملل متحد

به طور کلی نظام حقوق بشر ملل متحد، به دو بخش «نظام معاهده‌ای» و نظام «فرامعاهده‌ای»^{۲۲} یا «مبتنی بر منشور»^{۲۳} تقسیم می‌شود. نهادهای معاهده‌ای سازمان ملل متحد، کمیته‌هایی متشکل از کارشناسان متخصص و مستقل هستند که وظیفه نظارت و بررسی بر نحوه اجرای قواعد حقوق بشر ذیل کنوانسیون‌ها و معاهدات حقوق بشری سازمان ملل متحد را دارند. شیوه‌هایی که این نهادها جهت نظارت بر حقوق بشر به کار می‌گیرند، از منعطف‌ترین آن‌ها یعنی روش دریافت گزارش، تا مؤثرترین آن‌ها یعنی سیستم طرح شکایات فردی قابل تقسیم‌بندی هستند.^{۲۴} هر کشور عضو سازمان ملل متحد با پیوستن به کنوانسیون‌های حقوق بشری بین‌المللی بین‌المللی تعهد می‌یابد در زمان مقرر، به صورت منظم گزارشی مبنی بر اجرای قواعد معاهده‌ای مرتبط به کمیته مربوط ارسال کند.^{۲۵} وظیفه عمده نهادهای معاهده‌ای، نظارت بر اجرای صحیح کنوانسیون‌های مربوط و بررسی گزارش‌های ارائه شده و دادن توصیه و تفسیر در اجرای

21. Report of the secretary General, Conclusion and recommendation of special procedures, A/HR/52/19, 13 December 2022, para 7.

22. Extra-Conventional

23. Charter Based Body

24. نظام معاهده‌ای حقوق بشر همان‌گونه که از نام آن برمی‌آید، بررسی‌های خود را در ارتباط با وضعیت‌های حقوق بشری هر کشور بر مبنای معاهداتی که دولت‌ها به عضویت آن درآمده‌اند انجام می‌دهد، در حالی که نظام مبتنی بر منشور، فارغ از عضویت یا عدم عضویت یک کشور در معاهده‌ای خاص، ارزیابی‌های خود را بر اساس اسناد حقوق بشری به طور کلی و عرف‌ها و هنجارهای بین‌المللی انجام می‌دهد.

25. زمانی، سیدقاسم؛ «نظارت جهانی بر اجرای حقوق بشر: از کمیسیون تا شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد»، مجله پژوهش‌های حقوق عمومی، شماره ۹، ۱۳۸۵، ص ۲۹۹.

26. عابدینی، عبدالله و سحر حسینی؛ «بررسی تطبیقی ضرورت تجمیع نهادهای معاهده محور جهانی حقوق بشر ذیل شورای حقوق بشر»، نشریه مطالعات حقوق تطبیقی، دوره سیزدهم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۱، ص ۲۸۲.

کنوانسیون است.^{۲۷} برخی نهادهای معاهداتی موظفاند پاره‌ای وظایف دیگر را انجام دهند از جمله: از جمله: توجه به طرح شکایات فردی، توجه به طرح شکایات بین‌الدولی، جستجو، تحقیق و تفحص و بررسی از طریق بازدید کشوری.^{۲۸}

کمیته‌ها در رسیدگی به شکایات دولت‌ها علیه یکدیگر، همچون محاکم قضایی از مشارکت افراد ثالث در قالب «دوست دادگاه»^{۲۹} برای اظهار نظرات حقوقی استفاده می‌کنند تا در صدور توصیه‌های اجرایی به دولت‌ها کمک کنند. پرواضح است که از جمله اشخاص ثالثی که می‌توانند نقش تعیین‌کننده‌ای در کمک به این سازوکار داشته باشند، گزارشگران ویژه هستند. گزارشگر ویژه در قالب وارد ثالث در این دعاوی تنها به بررسی مستندات و مدارک و جنبه موضوعی اکتفا نمی‌کند، بلکه به تحلیل یک وضعیت حقوقی با استناد به معاهدات، رویه‌های قضایی و تعهدات دولت‌ها می‌پردازد که آثار حقوقی فراتر از یک پرونده را به همراه دارد.^{۳۰} به عبارت دیگر، نظری که در یک پرونده مورد استفاده قرار می‌گیرد، می‌تواند در موارد مشابه راهگشا باشد. نمونه این دست ورود گزارشگران ویژه در قضیه کیارا ساشی در مقابل آرژانتین، برزیل، فرانسه، آلمان و ترکیه^{۳۱} به دلیل ناتوانی در جلوگیری و کاهش آثار تعییرات اقلیم، منجر به نقض حق بر حیات، سلامت و اولویت بخشیدن به حقوق کودکان بود که در کمیته حقوق کودک بررسی شد و گزارشگر سابق و گزارشگر فعلی محیط‌زیست شورای حقوق مشترک، نظر مشترکی به این کمیته تقدیم کردند.^{۳۲} نکته قابل توجه دیگر در این پرونده آن بود که برای اولین بار در نهادهای معاهداتی حقوق بشر، اشخاص ثالث توانستند در جلسه استماع حضور داشته باشند. این رویه به وارد ثالث اجازه می‌دهد تا یادداشت مکتوب خود را شرح و بسط داده، هرگونه ابهام را برطرف کند و به پرسش‌های احتمالی پاسخ دهد.^{۳۳}

از سوی دیگر، ممکن است اطلاعاتی که نهادهای معاهداتی در هر مورد به آن نیاز دارند، همیشه در دسترس نباشد. به همین دلیل، اشخاص ثالث در این موارد می‌توانند مفید باشند. در برخی موارد ممکن است مسئله‌ای برای نهاد معاهداتی تازه‌گی داشته باشد در حالی که توسط

۲۷. مهرپور، حسین؛ نظام بین‌المللی حقوق بشر، انتشارات اطلاعات، ۱۳۹۰، ص ۱۵۲.

۲۸. منفرد، مهوش و احمد طباطبایی؛ «بررسی سازوکار نهادهای معاهداتی حقوق بشری»، *دوفصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی*، سال ششم، شماره دوازدهم، ۱۳۹۶، ص ۶۷.

29. *Amicus Curiae*

30. International Human Rights Service, *Guide for the Third Party Interventions Before UN Human Rights Treaty Bodies*, 2022, p. 19.

31. Committee on the Rights of the Child (CRC), *Chiara Sacchi et. al. v. Argentina, Brazil, France, Germany and Turkey*, Nos. 104-108 / 2019, 2019.

32. R. Boyed, David; H.Knox, John; *Amicus Curiae Brief of Special Rapporteurs on Human Rights and the Environment in Support of Admissibility*, Before the United Nations Committee on the Rights of the Child, N.104/2019, N.105/2019, N.106/2019, N.107/2019, and N.108/2019, 2019.

33. Ploton, Vincent; Urizar Montes de Oca, Javier, "Friends of the Court making the most of Amicus Curiae with UN treaty bodies", *Blog of the European Journal of International law*, April 18, 2022. (Accessed on 7 February 2023)

سایر محاکم قضایی یا کارشناسان همچون گزارشگران ویژه شورای حقوق بشر بررسی شده باشد؛ لذا سابقه این موضوع می‌تواند توسط گزارشگران تهیه شده و بدین ترتیب موجب هماهنگی و انسجام بیشتر سازوکارهای حقوق بشری شود.^{۳۴}

عاملی که موجب تلاش مشترک میان این دو سیستم می‌شود، وجود معاهدات است؛ معاهداتی که خود سبب ایجاد نهادهای معاهده‌ای است و از سوی دیگر به‌عنوان مبنای فعالیت گزارشگران ویژه قرار می‌گیرد. گزارشگران ویژه، نقش نظارت بر معاهدات را نداشته بلکه مبنای کار خود را بر حقوق بین‌الملل و هنجارهای موجود می‌گذارند و تلاش می‌کنند تا در انجام وظایف خود از ارائه تفسیر مناقشه‌برانگیز در خصوص یک معاهده خودداری کنند و در عوض تصویب یک معاهده بین‌المللی را تشویق کنند. بدین ترتیب، گزارشگران، عملکرد سازوکارهای معاهده‌ای را پررنگ می‌کنند. به‌عنوان مثال، گزارشگر ویژه خشونت علیه زنان در بازدید از سیرالئون، مقامات رسمی این کشور را به ارائه گزارش به کمیته امحای کلیه اشکال تبعیض نژادی علیه زنان تشویق کرد. متقابلاً نهادهای معاهده‌ای در مذاکرات خود با دولت‌ها به یافته‌های گزارشگران کشوری استناد می‌کنند. گزارشگران نیز در گزارش‌های خود به یافته‌های نهادهای معاهده‌ای استناد و دولت‌ها را به پیروی از توصیه‌های این کمیته‌ها تشویق می‌کنند، همان‌طور که گزارشگر ویژه خشونت علیه زنان در کلمبیا، دولت را به پیروی از توصیه‌های کمیته منع کلیه اشکال تبعیض نژادی علیه زنان ترغیب کرد.^{۳۵}

در خصوص ارتباط میان این دو سازوکار، مسئله هم‌پوشانی فعالیت‌های مشترک، چالش مهمی است که باید به آن توجه داشت. ممکن است دولت‌ها در استناد به وضعیت حقوق بشر خود به گزارش‌هایی که موضعی متعادل‌تر دارند استناد کنند. به منظور جلوگیری از بروز چنین وضعیتی، شورای حقوق بشر، ارزیابی‌های دوره‌ای خود را به‌صورت توصیه ارائه می‌دهد و به جای ارائه «نتیجه»، نظر نهایی خود را به‌صورت مجموعه‌ای پیشنهاد از جانب دولت‌ها مطرح می‌کند که ممکن است پذیرفته یا رد شود.^{۳۶}

۵. همکاری با سایر ارکان ملل متحد

استفاده از دستاوردهای گزارشگران ویژه، محدود به موارد گفته‌شده نیست و دیگر ارکان ملل متحد نیز در فعالیت‌های خود به‌صورت گسترده از حاصل فعالیت گزارشگران استفاده می‌کنند.

34. *Ibid.*

35. Rodley, Nigel, "United Nations Human Rights Treaty Bodies and Special Procedures of the Commission on Human Rights: Complementarily or Competition", *Human Rights Quarterly*, Vol. 25, No.4, 2003, pp. 890-900.

36. Keller, Helen, Ulfstein, Geir, *UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy*, Cambridge University Press, 2012, pp. 325-327.

از جمله ارکان اصلی ملل متحد که به صورت مستقیم و غیرمستقیم با موضوعات حقوق بشری در ارتباط هستند می‌توان به دیوان بین‌المللی دادگستری، مجمع عمومی و شورای امنیت اشاره کرد که به اختصار به آن‌ها پرداخته خواهد شد.

۵-۱. دیوان بین‌المللی دادگستری

در اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری، ورود ثالث تنها برای دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی شناخته شده است و در نتیجه امکان ورود مستقیم سایر بازیگران نظیر گزارشگران ویژه به دعوی، فاقد وجاهت است، با این حال، دیوان در بیان استدلال‌های خود در آن دسته دعوی مرتبط با حقوق بشر می‌تواند از یافته‌های گزارشگران ویژه در بررسی ادعاهای طرفین دعوا و صدور رأی استفاده کند. گزارشگران ویژه به صورت مداوم در خصوص وضعیت‌های حقوق بشری حاکم بر کشورها نظارت کرده و مرتباً گزارش تهیه می‌کنند و نسبت به موضوعات مختلف دارای سابقه و پیش‌زمینه‌ای هستند که بعضاً برای سایر سازمان‌ها و نهادها قابل استفاده است؛ لذا در جهت دستیابی به اطلاعات طراز اول و حتی راستی‌آزمایی ادعاهای طرفین، استفاده از گزارش گزارشگران ویژه و نظرات حقوقی آن‌ها مفید است. گزارشگران نه تنها وظیفه مستندسازی را بر عهده دارند، بلکه در گزارش‌های خود، تفسیرهای حقوقی مهمی از کنوانسیون، اسناد بین‌المللی و رویه قضایی کشورها به دست می‌دهند. نمونه این دست موارد را می‌توان در دعوی کنگو علیه اوگاندا در پرونده فعالیت‌های نظامی در کنگو^{۳۷} مشاهده کرد که دیوان در بررسی ادعای طرفین به یافته‌های گزارشگر ویژه کمیسیون حقوق بشر اشاره می‌کند؛ لذا هرچند نمی‌توان دیوان را به منزله نهادی دانست که به صورت مستقیم بر اجرای حقوق بشر نظارت می‌کند، در بارکردن مسئولیت بر دولت‌های ناقض تعهدات بین‌المللی نقش مهمی ایفا می‌کند. در اقدامی دیگر در ۱۳ آوریل ۲۰۲۳ گزارشگر ویژه وضعیت حقوق بشر در سرزمین‌های اشغالی فلسطین از ۱۹۶۷، گزارشگر ویژه مسکن و گزارشگر ویژه آوارگان داخلی از جامعه بین‌المللی درخواست کردند تا نسبت به پایان وضعیت آوارگان و انضمام سرزمین‌های اشغالی واکنش نشان دهند.^{۳۸} با توجه به آنکه دبیرکل سازمان ملل متحد در ۱۷ ژانویه ۲۰۲۳ از دیوان بین‌المللی دادگستری نسبت به پیامدهای حقوقی ناشی از نقض مداوم حق مردم فلسطین برای تعیین سرنوشت، شهرک‌سازی و الحاق سرزمین فلسطین از ۱۹۶۷ و اقدامات تبعیض‌آمیز مربوطه درخواست نظر مشورتی کرد،^{۳۹}

37. Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (*Democratic Republic of the Congo v. Uganda*) 19 December 2005, paras 206- 209.

38. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/04/israel-un-experts-urge-international-community-end-forced-displacement-and> (Accessed on 16 April 2023)

39. Israel Practices Affecting the Human Rights of the Palestinian People in the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, A/RES/ 77/247, 9 January 2023, para.18.

اظهارات گزارشگران ویژه نسبت به تخلفات از حقوق بین‌الملل و همچنین حق تعیین سرنوشت مردم سرزمین‌های اشغالی می‌تواند در نظر مشورتی دیوان مورد استناد و بهره‌برداری قرار گیرد.

۵-۲. مجمع عمومی سازمان ملل

با توجه به اختیاراتی که منشور سازمان ملل به مجمع عمومی برای توسعه حقوق بشر اعطا کرده است، مجمع عمومی فعالیت‌های قابل توجهی در حمایت از حقوق بشر داشته است که در ایجاد انسجام بین‌المللی به منظور حفظ و حمایت از حقوق بشر، نقش اساسی دارند. این فعالیت‌ها عبارت‌اند از: ارائه توصیه در ترویج حقوق بشر، تصویب کنوانسیون‌ها و صدور قطعنامه‌های متعدد.^{۴۰} با توجه به آنکه گزارشگران ویژه، گزارش‌های خود را به صورت دوره‌ای به شورای حقوق بشر و مجمع عمومی ارائه می‌دهند، مجمع عمومی قطعنامه‌های متعددی پیرامون وضعیت حقوق بشر کشورها و سایر موضوعات مرتبط با حقوق بشر اعم از تروریسم، سلامت، محیط‌زیست و ... صادر می‌کند که از جمله آن می‌توان به قطعنامه ۷۶/۱۴۸^{۴۱} در خصوص مردمان بومی، ۷۶/۱۷۸^{۴۲} در خصوص وضعیت حقوق بشر ایران، ۷۶/۱۷۷^{۴۳} در خصوص وضعیت حقوق بشر کره شمالی، ۷۶/۱۷۲^{۴۴} در خصوص حمایت از مهاجران و ۷۶/۱۶۶^{۴۵}، در خصوص حق بر غذا و قطعنامه ۷۶/۳۰۰ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در خصوص حق دسترسی به محیط‌زیست سالم، پاک و پایدار اشاره کرد که تنها نمونه کوچکی از اسناد تصویب شده است. به علاوه کمیسیون حقوق بین‌الملل به عنوان رکن فرعی مجمع عمومی، وظیفه تدوین و توسعه حقوق بین‌الملل را بر عهده دارد که به معنای آماده کردن پیش‌نویس کنوانسیون‌هایی است که حقوق بین‌الملل در مورد آن‌ها ساکت است. در این میان، تهیه معاهدات حقوق بشری متناسب با تحولات جامعه بین‌المللی، امری ضروری است و گزارشگران ویژه به عنوان کارشناسانی که مدت مدیدی از فعالیت‌های خود را صرف پژوهش در موضوعات منحصر به فردی کرده‌اند، می‌توانند نقش قابل توجهی ایفا کنند. بنابراین صرف نظر از اعلامیه‌ها و قطعنامه‌های مجمع عمومی که بیشتر جنبه توصیه‌ای دارند، تدوین کنوانسیون‌های بین‌المللی می‌تواند جنبه الزام‌آور تعهدات حقوق بشری دولت‌ها را تقویت کند.

۴۰. شایگان، فریده، مسعود طارم سری، محمودرضا گلشن پژوه، بهرام مستقیمی و یوسف مولایی زیر نظر دکتر جمشید ممتاز؛ تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بشر، دانشگاه تهران، ۱۳۸۲، ص ۱۰۲.

41. General Assembly Resolution, A/RES/76/148, Rights of Indigenous People, 16 December 2022.
 42. General Assembly Resolution, A/RES/76/178, Situation of Human rights in the Islamic Republic of Iran, 16 December 2021.
 43. General Assembly Resolution, A/RES/76/177, Situation of Human rights in the Democratic Republic of Korea, 16 December 2021.
 44. General Assembly Resolution, A/RES/76/172, Protection of Migrants, 16 December 2021.
 45. General Assembly Resolution, A/RES/76/166, Right to Food, 16 December 2021.

۵-۳. شورای امنیت

نظر به تحولات نظام بین‌الملل، امروزه مفهوم صلح و امنیت بین‌المللی گسترش یافته و تنها به معنای روربارویی نظامی نیست، بلکه صلح و امنیت جامعه بین‌المللی تحت تأثیر مصالح عام بشریت، حقوق مدنی و سیاسی، تروریسم و واقعیت‌های اجتماعی و اقتصادی شامل فقر، گرسنگی، انحطاط محیط‌زیست است.^{۴۶} مداخله‌های شورای امنیت پیرامون وضعیت‌های مرتبط با نقض حقوق بشر در جهان از آنجا ناشی می‌شود که شورای امنیت، ارتباط مستقیم و تنگاتنگی را میان رعایت حقوق بشر و حفظ صلح و امنیت بین‌المللی می‌بیند.^{۴۷} شورای امنیت به لحاظ برخورداری از صلاحیت در رسیدگی به موضوعات دارای ابعاد حقوق بشری که صلح و امنیت بین‌المللی را تهدید می‌کند، در موارد بسیاری کمیته حقیقت‌یاب تأسیس یا نماینده ویژه تعیین کرده است که تحت نظر دبیرکل قرار دارد و از نزدیک با شورای امنیت همکاری می‌کند. از این رو در موارد بسیاری امکان هم‌پوشانی این فعالیت‌ها با آنچه شورای حقوق بشر انجام می‌دهد، وجود دارد.

در مارس ۲۰۱۸ رئیس کمیته هماهنگ‌کننده آیین‌های ویژه، طی نامه‌ای به شورای امنیت، ضمن اشاره به فعالیت آیین‌های ویژه و موضوعاتی که به‌صورت مشترک در دستور کار هر دو نهاد قرار دارد، از ارتباط فعالیت آیین‌های ویژه با شورای امنیت و تأثیر همکاری این دو سازوکار بر حفظ و ارتقای حقوق بشر به‌عنوان مؤلفه اصلی حفظ صلح و امنیت بین‌المللی سخن گفت.^{۴۸} در همین راستا، طی سال‌های گذشته، گزارشگران ویژه و کارشناسان مستقل در نشست‌های غیررسمی شورای امنیت^{۴۹} شرکت کرده‌اند که از آن جمله می‌توان به حضور گزارشگر ویژه قاچاق انسان به‌ویژه زنان و کودکان در اکتبر ۲۰۱۹، گزارشگر ویژه اقدامات قهری یکجانبه در نوامبر ۲۰۲۰، حضور رئیس کارگروه ناپدیدسازی اجباری پیرامون جنگ سوریه در مارس ۲۰۲۱ و جلسه گزارشگر ویژه اقلیت‌ها با شورای امنیت در دسامبر ۲۰۲۱ اشاره کرد؛ لذا با توجه به نزدیکی فعالیت شورای امنیت و شورای حقوق بشر و نظر به گسترش مفهوم صلح و امنیت بین‌المللی گمان می‌رود که در آینده ارتباط این دو، بیش از گذشته هم‌راستا با یکدیگر قرار گیرد.

۶. مشارکت در محاکم بین‌المللی و داخلی

۶-۱. محاکم بین‌المللی

آنچه امروزه به‌عنوان «دوست دادگاه» در نظام حقوق بین‌الملل شناخته می‌شود، سازوکاری به

۴۶. ذاکریان، مهدی؛ همه حقوق بشر برای همه، میزان، ۱۳۹۹، صص ۱۲۴-۱۲۳.

۴۷. پیشین، ۱۲۵.

48. Note verbale dated 28 March 2018 from the Permanent Mission of the Netherlands to the United Nations addressed to the President of the Security Council, S/2018/280, 2 April 2018.

49. Arria-formula Meeting

منظور مشارکت ثالث، اعم از افراد (حقیقی و حقوقی) و سازمان‌های بین‌المللی در رسیدگی‌های قضایی است. «دوست دادگاه» کسی است که به‌طور کلی از طریق تقدیم دیدگاه‌های خود به‌صورت شفاهی یا کتبی، اطلاعاتی را در خصوص «قواعد» یا «وقایع» مربوط به موضوعاتی که از سوی طرفین اختلاف مطرح شده است، در اختیار دادگاه قرار می‌دهد.^{۵۰} به‌طور کلی، مشارکت «دوست دادگاه» بیشتر در راستای یاری‌رساندن به دادگاه در اجرای عدالت است تا نفع طرفینی که در یک دعوا حضور می‌یابد.^{۵۱} هر چند گفته می‌شود دوست دادگاه هیچ نفعی در جریان رسیدگی ندارد و نمی‌تواند به‌صورت مستقیم در دفاع از یک طرف دعوا اقدام کند، مشارکت او چندان هم بدون نفع نیست زیرا به‌ویژه در اختلافات مربوط به حقوق بشر و محیط‌زیست و سرمایه‌گذاری، که احتمال ارتباط این موضوع با نفع عمومی زیاد است، مشارکت این افراد می‌تواند سازوکاری مؤثر در جهت حمایت از این نفع محسوب شود.^{۵۲}

گزارش گزارشگران ویژه شورای حقوق بشر، منبعی موثق و قابل اطمینان برای محاکم بین‌المللی و داخلی دولت‌ها است که بارها مورد استناد قرار گرفته است. گزارشگران ویژه، نظرات خود را یا به دعوت دادگاه یا با توجه به اعلان محکمه قضایی ارائه می‌دهند. این نظرات، مبنای صدور حکم نیستند و تنها به دادگاه در صدور حکم عادلانه رهنمود می‌دهند. از جمله این نهادهای قضایی می‌توان به دادگاه اروپایی حقوق بشر، دیوان بین‌المللی حقوق بشر، دیوان کیفری بین‌المللی و برخی دادگاه‌های داخلی اشاره کرد که ذیلاً به‌صورت مختصر به آن‌ها پرداخته می‌شود. آن دست‌نظراتی که دیوان بین‌المللی حقوق بشر دریافت می‌کند، مستنبط از ماده ۳۴ آیین دادرسی آن است که مقرر می‌دارد، دیوان می‌تواند بنا به درخواست یکی از طرفین یا نماینده کمیسیون تصمیم بگیرد تا از اظهارات یک شاهد، کارشناس یا هرکس در هر جایگاهی که بیاناتش به دیوان در اجرای وظیفه‌اش کمک کند، بهره‌گیرد. مثالی در این مورد، یادداشت مکتوب گزارشگر ویژه شورای حقوق بشر مربوط به قضیه کامیونیداس در مقابل پرو در دیوان بین‌المللی حقوق بشر است که گزارشگر ویژه مردمان بومی، نظر مکتوب خود را در خصوص مفهوم مردمان بومی و وظایف دولت‌ها در شناسایی آن‌ها به نهاد اخیر ارائه داد.^{۵۳}

در دیوان دادگستری اروپایی، ورود ثالث بر اساس ماده ۳۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و ماده ۴۴ آیین دادرسی دادگاه است. ممکن است رئیس دادگاه به منظور اجرای بهتر عدالت، از فردی اعم

۵۰. میرعباسی، باقر و عقیل محمدی؛ «نقش و جایگاه سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی، به‌عنوان «دوست دادگاه» در نظام بین‌المللی حل‌وفصل اختلافات»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۶، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵، ص ۷۵۵.

51. Bartholomeusz, Lance, "The Amicus Curiae before International courts and tribunals", *Non-State Actors and International Law Journal*, Vol. 5, No. 3, 2005, p. 274.

52. میرعباسی و محمدی؛ همان، ص ۷۵۷.

53. Case 13.641 "Comunidades y Rondas Campesinas de Cajamarca y sus líderes v. Peru", Inter-American Commission on Human Rights, March 2022.

از حقیقی یا حقوقی که طرف دعوا نیست، دعوت کند تا نظر خود را به صورت مکتوب ارائه کند یا در جلسه رسیدگی حضور یابد.^{۵۴} در همین راستا گزارشگر ویژه مقابله با تروریسم و حقوق بشر نیز در موارد بسیاری نظر خود را به دادگاه اروپایی حقوق بشر ارائه کرده است.^{۵۵} در یکی از دعاوی مطروحه در دادگاه اروپایی حقوق بشر، خواهان‌ها پیترزاک و بیشاوسکا در ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ علیه دولت لهستان به دلیل نظارت مخفیانه دستگاه‌های امنیتی و پلیس این کشور بر مکاتبات و مکالمات و همچنین جمع‌آوری اطلاعات شخصی خود اقامه کردند. آن‌ها بر این باور بودند که اقدامات دستگاه‌های اطلاعاتی، نقض ماده ۸ و ۱۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر است. با توجه به نظر گزارشگر ویژه که به صورت شفاهی به دادگاه ارائه شد، اشاره شد که آنچه در قانون مقابله با تروریسم لهستان در تعریف تروریسم وجود دارد، مبهم و گسترده است که امکان سوءاستفاده گسترده مجریان قانون را فراهم می‌کند. از سوی دیگر با توجه به اینکه خواهان‌ها از اتباع هلند نیستند، این گونه اقدامات مخفیانه که تنها نسبت به اتباع خارجی اعمال می‌شود، بدون وجود مدرک، تبعیض‌آمیز و نامتناسب است، چرا که تهدید تروریسم می‌تواند هم از سوی اتباع لهستان و هم غیر آن باشد.^{۵۶} در واقع دیوان در این موارد سعی می‌کند به آنچه در اروپا یا در عرصه بین‌المللی مورد توافق است، توجه کند، از راه حل سایر نظام‌های حقوقی الهام گیرد و به تفاوت‌هایی که در پرونده تأثیر گذار است، توجه کند تا در نهایت بتواند تفسیر درست‌تری از تعهدات حقوق بشری دولت‌ها ارائه دهد. نظر گزارشگر ویژه تأثیر گذار خواهد بود. در این میان، گزارشگران ویژه، نقش قابل توجهی در توضیح و تفسیر تعهدات حقوقی دولت‌ها و ارائه تحلیلی دقیق از عرف و هنجارهای حقوق بشری موجود دارند و به دادگاه‌ها در صدور حکم عادلانه کمک می‌کنند.

صرف نظر از محاکم بین‌المللی که در حوزه حقوق بشر فعالیت می‌کنند، دیوان کیفری بین‌المللی نیز در پرونده‌های بسیاری از نظرات گزارشگران ویژه شورای حقوق بشر استفاده کرده است. اطلاعات مورد نیاز دیوان کیفری بین‌المللی از سه جهت دارای حساسیت است. اول آنکه ممکن است یک فرد در صورت عدم اثبات مسئولیت کیفری، عادلانه مورد قضاوت، محکومیت و مجازات قرار نگیرد. دوم آنکه ممکن است پرونده‌های دیوان کیفری بین‌المللی دارای پیچیدگی باشد، چرا که برخی جرائم مشمول صلاحیت دیوان، به صورت گسترده و سیستماتیک به وقوع می‌پیوندد و معمولاً مقامات دولتی و سیاسی، گروه‌های شورشی و نهادهای سازمان یافته را شامل

54. Van den Eynde, Laura. "An empirical look at the amicus curiae practice of human rights NGOs before the European Court of Human Rights". *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2013, p. 277.

55. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-terrorism/submissions-courts> (Accessed on 20 March 2023)

56. Oral submission - UN Special Rapporteur on the protection and promotion of human rights while countering terrorism, cases of "Mikolaj Pietrzak and Dominika BYCHAWSKA - SINARSKA and others v. Poland" ECHR Hearing, 27 September 2022. section 2. Available at: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-terrorism/submissions-courts> (Accessed on 20 March 2023)

می‌شود که می‌توانند مدارک و شواهد را نابود کرده و هویت افراد را مخفی نگه دارند و در آخر اینکه تخلفات گسترده معمولاً در شرایط مخاصمه مسلحانه یا شرایط حاد اجتماعی رخ می‌دهد که مستندسازی تخلفات را با مشکل مواجه می‌کند. در این شرایط، دیوان معمولاً به منابع کافی برای بررسی و حقیقت‌یابی دسترسی ندارد و به گواهی شاهدان و اطلاعات سایر سازوکارها همچون سازمان ملل و سازمان‌های وابسته‌اش، سازوکارهای حافظ صلح، سازمان‌های غیردولتی و سایر منابع قابل اطمینان توسل می‌جوید. در بسیاری از موارد، توجه دادستان به گزارشگران ویژه شورای حقوق بشر جلب شده است که قبلاً اطلاعاتی را در پرونده‌ای خاص جمع‌آوری کرده که در بهبود رسیدگی به یک پرونده مؤثر است.^{۵۷} دیوان کیفری بین‌المللی در یکی از آخرین پرونده‌های تحت رسیدگی خود در خصوص فردی با نام دومینیک /ونگون،^{۵۸} از رهبران تحت تعقیب «ارتش مقاومت خدایان» در اوگاندا که از ۱ ژوئیه ۲۰۰۲ تا ۳۱ دسامبر ۲۰۰۵ به دلیل ارتکاب ۶۱ فقره جنایت شامل جنایت علیه بشریت و جنایت جنگی در اوگاندا مجرم شناخته شده بود،^{۵۹} با توجه به ماده ۳۱ آیین دادرسی دیوان، از افراد ذی‌نفع در این پرونده درخواست کرد تا نظرات خود را به‌عنوان دوست دادگاه ارائه کنند.^{۶۰} گزارشگر ویژه قاچاق انسان به‌ویژه زنان و کودکان شورای حقوق بشر، نظر خود را در دو قسمت تفسیر حقوقی مفهوم بردگی جنسی و معیار ارزیابی خشونت جنسی ارائه کرد و بدین منظور ضمن اشاره به اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی در زمینه جنایت جنگی و جنایت علیه بشریت، به سایر اسناد لازم‌الاجرا در ارتباط با این جرم، رویه قضایی سایر محاکم بین‌المللی همچون دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و دیوان اروپایی حقوق بشر اشاره کرد.^{۶۱}

۲-۶. محاکم داخلی

علاوه بر محاکم بین‌المللی، دادگاه‌های داخلی نیز از نظرات گزارشگران ویژه در رسیدگی به آن دسته از دعاوی که مرتبط با موضوعات حقوق بشری است، بهره می‌جویند تا با در نظر گرفتن ابعاد

57. S. Sunga, Lyal, "How can UN human rights special procedures sharpen ICC fact-finding?", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No.2, February 2011, pp. 187-188.

58. Dominic Ongwen

59. <https://iaicl.org/news/%D8%AA%D8%B5%D9%85%DB%8C%D9%85-%D9%86%D9%87%D8%A7%DB%8C%DB%8C-%D8%AF%DB%8C%D9%88%D8%A7%D9%86-%D8%A8%DB%8C%D9%86-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%84%D9%84%DB%8C-%DA%A9%DB%8C%D9%81%D8%B1%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D9%82/> (Accessed on 9 April 2023)

60. ICC-02/04-01/15A, "Amicus Curiae Observation pursuant to Rule 103(1) of the Rule of Procedures and Evidence", The Appeal Chambers, 23 December 2021.

61. ICC-02/04-01/15 A A2- "Observation On the Crimes of Sexual Slavery, Enslavement And Trafficking, in Persons, and on the Ground for Excluding Criminal Responsibility: Defences of Duress, Mental Defect or Disease and Non-Punishment Principle, 21 January 2022.

مختلف موضوع و قوانین داخلی و بین‌المللی، آرای منصفانه صادر کنند. این نظرخواهی موجب می‌شود تا علاوه بر بهره‌مندی از رهنمودهای حقوقی گزارشگر ویژه، تفسیرهای منبسط با اسناد و تعهدات بین‌المللی حقوق بشر در سیستم قضایی داخلی دولت‌ها مورد توجه قرار گیرد. از جمله این دعاوی داخلی می‌توان به قضیهٔ شمیما بیگام^{۶۲} در مقابل کمیسیون پژوهش‌خواهی ویژه در امور مهاجرت و وزارت کشور انگلستان اشاره کرد که به دلیل سفر به سوریه و پیوستن به گروه داعش، تابعیت انگلیسی خود را از دست داده بود. گزارشگر ویژه حفظ و ترویج حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در جریان مقابله با تروریسم، در نظری که به دادگاه ارائه کرد، به اسناد بین‌المللی که به ممنوعیت محرومیت خودسرانهٔ افراد از تابعیت خود اشاره می‌کند پرداخت و با تفسیر مفاهیم «خودسرانه» و «محرومیت»، به شرایط قانونی محرومیت افراد از تابعیت، و نتایج آن اشاره کرد.^{۶۳} در پروندهٔ دیگر، سوپونو ملانی علیه رئیس‌جمهور اندونزی و تعدادی از مقامات رسمی^{۶۴} این کشور از آلودگی هوای جاکارتا در دادگاهی در این شهر اقامهٔ دعوا کرد. در این خصوص نظر گزارشگر ویژه حقوق بشر و محیط‌زیست آن بود که با توجه به تعهداتی که دولت اندونزی به موجب معاهدات بین‌المللی در فراهم کردن محیط‌زیست سالم دارد و این که بسیاری از اسناد و اعلامیه‌ها و رویه قضایی کشورها حق دسترسی به محیط‌زیست سالم را به‌عنوان حق بشری مسلم شناخته‌اند، به نظر می‌رسد که دولت اندونزی موفق به تحقق این تعهد خود نشده است.^{۶۵}

نمونهٔ استفادهٔ این دست محاکم داخلی از نظرات گزارشگران ویژه در دادگاه‌های عالی امریکا، برزیل، کنیا و بسیاری از دادگاه‌های دیگر قابل مشاهده است که خود گواهی بر این مدعاست که حاصل فعالیت گزارشگران ویژه در محاکم قضایی داخلی دولت‌ها نیز مورد استناد قرار می‌گیرد و در ارائهٔ تفسیر موثق و مورد اعتماد به دادگاه‌ها یاری می‌رساند. باید توجه داشت که استفاده از نظر گزارشگران ویژه به معنای صدور حکم بر مبنای نظر آن‌ها نیست، بلکه این نظرات در تفسیر و تشریح تعهدات حقوق بین‌الملل، توسعهٔ حقوق بشر در نظام حقوق داخلی دولت‌ها و بسط آن در رویه قضایی دولت‌ها مؤثر خواهد بود.

62. Supreme Court of the United Kingdom on Appeal From The Court Of Appeal (Civil Division), *Shamima Begum v. Special Immigration Appeals Commission and Secretary of State for Home Department*, UK SC 2020/ 0157, February 2021.

63. UN Special Rapporteur on the promotion and protection of Human Rights and Fundamental Freedoms While Combating Terrorism, In the supreme court of the United Kingdom on appeal from the court of appeal (civil division), *Shamima Begum v. Special Immigration Appeals Commission and Secretary of State for Home Department*, 26 October 2020.

64. Central Jakarta District Court, *Melanie Subono and others v. President of the Republic of Indonesia*, Case Number 374/PDT.G/LH/2019/PN.JKT.PST, 2019.

65. *Amicus Curiae* Brief of the United Nations Special Rapporteur on Human Rights and the Environment, *Melanie Subono and others v. President of the Republic of Indonesia*, Case Number 374/PDT.G/LH/2019/PN.JKT.PST Central Jakarta District Court, 9th October 2019.

۷. نگاهی به فعالیت گزارشگران ویژه در پرتو چالش‌های موجود

به صورت کلی می‌توان چالش‌های گزارشگران را در سه بخش (۱) ارعاب و تهدید افرادی که سعی در همکاری با آیین‌های ویژه دارند، (۲) استقلال عملکرد گزارشگران و (۳) فقدان قدرت اجرایی لازم و عدم امکان اجبار دولت‌ها بررسی کرد.

۷-۱. ارعاب و تهدید افراد

در حقوق بین‌الملل، منظور از «اقدامات تلافی‌جویانه/مقابله مثل^{۶۶}». اقداماتی در پاسخ به رفتارهای غیرقانونی است. در حقوق بین‌الملل بشر، این اصطلاح به معنای تنبیه افرادی است که با چارچوب قانونی و سیاسی حاکم مخالفت کرده‌اند.^{۶۷}

شورای حقوق بشر در قطعنامه ۱۲/۲ سال ۲۰۰۹ دولت‌ها را به خودداری از ارعاب و تهدید افرادی که به دنبال همکاری با سازمان ملل، نمایندگان آن و سازوکار حقوق بشری بوده یا از سازوکارهای نظارتی سازمان ملل برای حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی استفاده کرده‌اند یا مکاتباتی با آیین‌های حقوق بشری سازمان ملل داشته یا از نزدیکان و قربانیان تخلفات حقوق بشری بوده‌اند و کسانی که به افراد گفته شده کمک کرده‌اند، منع می‌کند.^{۶۸} شورای حقوق بشر بار دیگر در ۲۰۱۳ و در قطعنامه ۲۴/۲۴ بر این مواضع تأکید و دولت‌ها را تشویق می‌کند تا به منظور جلوگیری از وقوع این‌گونه تهدیدها با اقداماتی از جمله تصویب و اجرای قوانین مناسب، از افرادی که در فعالیتهای حقوق بشری سازمان ملل مشارکت می‌کنند، حمایت به عمل آورد.^{۶۹}

در طی سال‌های متمادی، اقدامات تلافی‌جویانه برخی دولت‌ها رشد چشمگیری داشته و به صورت‌های گوناگونی ظهور یافته است از جمله: ممنوعیت‌های مسافرتی، تهدید و آزار، بدنام کردن افراد، وضع قوانین محدودکننده، حملات فیزیکی، بازداشت‌های خودسرانه، بدرفتاری و قتل.^{۷۰} در مقابل، آیین‌های ویژه در مواجهه با موارد تهدید و ارعاب، به اقدامات متفاوتی از جمله دیدار با مقامات رسمی، مکاتبه با دولت، طرح موضوع با نماینده کشور مربوطه در سازمان ملل و دیدار با افرادی همچون دبیرکل، کمیساریای عالی حقوق بشر و رئیس شورای حقوق بشر و طرح موضوع به صورت عمومی در کنفرانس مطبوعاتی یا گزارش شورای حقوق بشر متوسل می‌شوند.

66. Reprisal

67. Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, "Reprisal against Human Right Defenders Who Cooperate with the United Nations System", No. 3, 2013, p. 19.

68. Human Rights Council, A/HRC/RES/12/2, 2009.

69. Human Rights Council, A/HRC/RES/24/24, 2013.

70. <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Reprisals/Pages/ReprisalsIndex.aspx> (Accessed on 11 August 2022)

گزینه‌های گفته شده به تناسب هر موضوع متفاوت به کار گرفته می‌شوند و در انتخاب آن‌ها باید به اصل «عدم اضرار»^{۷۱} توجه داشت.^{۷۲}

در ۲۰۱۶ با توجه به افزایش موارد ارباب و تهدید که موجب بی‌اثر شدن فعالیت‌های سازمان ملل می‌شد، دبیرکل، دستیار ویژه‌ای^{۷۳} را با هدف پایان دادن به آزار افرادی که با نظام حقوق بشر ملل متحد همکاری می‌کنند منصوب کرد. دستیار دبیرکل، فعالیت حقوق بشری خود را در سه حوزه متمرکز کرده است که شامل: (۱) فراهم کردن بالاترین میزان مشارکت به منظور پیشگیری و تضمین اقدامات مناسب در موارد ضروری؛ (۲) واکنش جامع برای پیشگیری و بررسی ارباب و تهدید در نظام ملل متحد و (۳) تضمین همکاری تمام بازیگران به‌ویژه دولت‌ها و اعضای جامعه مدنی می‌شود.^{۷۴}

این تعهد برای دولت‌ها علاوه بر معاهدات بین‌المللی در اعلامیه «حقوق و مسئولیت افراد، گروه‌ها و ارگان‌های اجتماعی برای ارتقا و حمایت از احترام جهانی به حقوق شناخته شده بشر و آزادی‌های اساسی»^{۷۵} مورد توجه قرار گرفته است. در ماده ۱ اعلامیه به حق افراد در حفظ و ارتقای حقوق بشر به صورت فردی و جمعی و همچنین در سطح ملی و بین‌المللی اشاره شده است که همکاری با نظام ملل متحد را می‌توان مشمول همین ماده دانست. از سوی دیگر، بند ۴ از ماده ۹ این اعلامیه بر حق هر فرد به صورت فردی یا جمعی به مکاتبه و دسترسی بدون مانع با نهادهای بین‌المللی اشاره دارد. در اسناد متفاوتی به حق افراد در مکاتبه با نهادهای حقوق بشری اشاره شده است. از جمله این معاهدات می‌توان به ماده ۱۳ کنوانسیون منع شکنجه اشاره کرد که مقرر می‌دارد هنگامی که فردی از اعمال شکنجه شکایت می‌کند، او به همراه شاهدان باید در مقابل ارباب و بدرفتاری مورد حمایت قرار گیرد. کمیته منع شکنجه نیز به حق افراد در ارائه اطلاعات به گزارشگر ویژه شکنجه و از لزوم حفاظت و احترام به آن سخن گفته است. از معاهدات دیگری که به منع مجازات افرادی که با سازوکارهای حقوق بشری همکاری می‌کنند اشاره دارد، ماده ۱۱ پروتکل اختیاری رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، ماده ۱۵ پروتکل اختیاری منع شکنجه و ماده ۱۳ پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است.^{۷۶}

71. Do no harm

72. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Actsofintimidationandreprisal.aspx> (Accessed on 11 August 2022)

73. Assistant Secretary-General for Human Rights

74. Human Rights Council, A/HRC/ 36/31, 2018.

75. Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms, A/RES/53/144, 1998.

76. Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, *op.cit.*, 118, p. 25.

با وجود تمام تلاش‌هایی که در راستای حمایت از افراد در مقابل اقدامات تلافی‌جویانه صورت می‌گیرد، قصور دولت‌ها در رسیدگی و تعقیب عاملان همچنان وجود دارد. در گزارش دبیرکل سازمان ملل در ۲۰۱۹ به مواردی از این تخلفات اشاره شده است از جمله مجازات زندان، بدرفتاری، بازداشت و توقیف اموال مدافعان حقوق بشر و اعضای سازمان‌های غیردولتی در چین که مبادرت به همکاری با سازمان ملل کرده‌اند، بازداشت و شکنجه دو فعال حقوق بشر عراقی که به وسیله انجمن بشردوستانه خود در ارتباط با ناپدیدسازی اجباری فعالیت می‌کردند و تهدید و آزار کارمندان و داوطلبینی که در این انجمن فعالیت داشتند.^{۷۷}

ناگفته پیداست که وظیفه دولت‌ها در حفظ حقوق و آزادی‌های بنیادین افراد در حمایت از آن‌ها در اقدامات تلافی‌جویانه، مستلزم تصویب قوانین مناسب و الغای آن مواردی است که موجب لطمه به حقوق افراد می‌شود.^{۷۸} تعهدات آیین‌های ویژه در این خصوص در بخشی از قطعنامه ۲۴/۲۴ مورد توجه قرار گرفته است که از گزارشگران ویژه می‌خواهد اقداماتی را در ارتباط با تهدید و تلافی از جمله در مواردی در جریان بازدیدهای کشوری با آن مواجه می‌شوند انجام دهند، مانند آنکه دولت مربوطه را مطلع کنند و خواهان واکنش آن باشند. اگر این اقدامات به درستی از سوی دولت صورت نگیرد، گزارشگران می‌توانند این موارد ارباب را به صورت عمومی محکوم کنند و همچنین شرح این وقایع را در گزارش‌های خود بیاورند و به بیان فعالیت‌های صورت گرفته و کمبودها بپردازند. آن‌ها همچنین باید از تلاش‌ها حمایت کرده و موجب گسترش واکنش مأموران و سازمان ملل به موارد تهدید و ارباب شوند. در نهایت باید شفافیت و هزینه اقدامات تلافی‌جویانه بالا برود تا از تکرار آن در آینده جلوگیری شود.^{۷۹}

۷-۲. استقلال عملکرد گزارشگران

با توجه به فقدان منابع مالی کافی در انجام مأموریت، گزارشگران مأموریت‌های خود را با حداقل بودجه انجام می‌دهند و در عوض می‌توانند از کمک‌های مالی داوطلبانه دولت‌ها یا سایر منابع خارجی استفاده کنند؛ موضوعی که خود نگرانی‌های بسیاری را در ارتباط با حفظ استقلال و بی‌طرفی گزارشگران به همراه می‌آورد. مأموران باید منابع مالی خود را با کمیساریا به اشتراک بگذارند تا هرگونه شبهه‌ای را که در انجام وظایف‌شان به وجود می‌آید برطرف کنند. اطلاعات مرتبط با منابع مالی خارجی همچنین در گزارش‌های سالانه آیین‌های ویژه مورد اشاره قرار می‌گیرد.^{۸۰}

77. Annual Report of the United Nation High Commissioner for Human Rights and the Reports of the office of the High Commissioner and the Secretary General, A/HRC/42/30, August 2019, paras 45, 60.

78. Lynch, Phill, *Ending Reprisal: the role and responsibility of the Special Procedures of the UN Human Rights Council, the United Nations Special Procedure System*, Brill Nijhoff, 2017, p. 447.

79. *Ibid.*, p. 448.

80. <https://www.ohchr.org/en/about-us/funding-and-budget> (Accessed on 22 September 2022)

صرف نظر از اندک منابع مالی که بر اساس بودجه به صورت مساوی در اختیار گزارشگران قرار می‌گیرد، کمیساریای عالی، تخصیص منابع را بر مبنای برنامه کاری گزارشگر، تعداد مکاتبات و شرایط فوق‌العاده موجود در زمان تخصیص منابع (مثل وقوع زلزله ۲۰۱۰ هایتی) انجام می‌دهد. برای مأموریت‌های موضوعی که متمرکز بر گروه‌های خاصی (همچون بومیان، زنان و مهاجران) هستند، منابع به صورت‌های گوناگون و با توجه به رویکرد کارگروه یا گزارشگر یعنی تعداد کارمندان به‌کارگرفته‌شده یا حجم کارها صورت می‌گیرد. اگرچه شیوه مدیریت بودجه انعطاف‌پذیر است، تردیدهایی را در باب رعایت عدالت و انصاف ایجاد می‌کند.^{۸۱}

جای تعجب نیست که مأمورانی که از منابع مالی اضافه استفاده می‌کنند، در انجام فعالیت‌های خود عملکرد بهتری دارند. مطلوب آن است که سازمان ملل، خود در صدد تأمین هرچه بیشتر نیازها برآید. با این حال در فقدان چنین منابعی، استفاده از کمک‌های خارجی اجتناب‌ناپذیر است. به همین دلیل، تنها راه برای حفظ استقلال گزارشگران، به‌کارگیری اقدامات لازم در راستای شفاف‌سازی منابع و قرارداد اطلاعات مرتبط با آن در اختیار عموم است؛ به‌ویژه آنکه این مسئله گاه موجب اختلاف‌های گسترده‌ای میان کشورها شده است.^{۸۲}

موضوع دیگری که ممکن است استقلال عملکرد گزارشگران را تحت‌الشعاع قرار دهد، همکاری‌های قبلی آن‌ها با سازمان‌های بین‌الدولی است؛ به‌ویژه آنکه در بسیاری موارد، کارمندان قبلی این سازمان‌ها به دلیل تخصص و تجربه در کسوت مأموران آیین‌های ویژه فعالیت می‌کنند.^{۸۳} با این حال، تجربه و تخصص از رهگذر فعالیت‌هایی که کارشناسان در سازمان‌ها و نهادهای بین‌الدولی انجام می‌دهند، حاصل می‌شود و ممانعت از فعالیت افراد گفته‌شده در قالب گزارشگران ویژه، چالش‌هایی را به همراه خواهد داشت و به معنای محرومیت استفاده از تجارب و تخصص افراد مذکور است.

۷-۳. فقدان قدرت اجرایی لازم و عدم امکان اجبار دولت‌ها

با وجود اختیار دولت‌ها، عوامل متعددی می‌تواند انگیزه همکاری با آیین‌های ویژه باشد که عبارت‌اند از: ارتباط یک دولت با سازمان ملل و کمیساریای عالی حقوق بشر، حضور یک مشاور در حوزه حقوق بشر، پیگیری دستگاه ذی‌ربط در آن کشور و همچنین ارزیابی دوره‌ای جهانی که وضعیت حقوق بشر یک کشور را در معرض رسیدگی گسترده‌تری قرار می‌دهد. از این رو واکنش دولت‌ها در همکاری با آیین‌های ویژه یکسان نیست و در مواردی تمایل چندانی به همکاری

81. *Catalysts for change: How the UN's Independent Expert promote Human Rights*, , op.cit, 13, p. 48.

82. *Ibid*, pp. 50-52.

83. K.M Smith, Rhona, "the possibilities of an independent special rapporteur scheme", *International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No. 2, February 2011, p. 175.

ندارند و اجبار دولت‌ها امری دور از ذهن است. اهمیت این موضوع، زمانی است که نیاز به اقدام فوری وجود دارد. شورای اقتصادی اجتماعی، خود دارای قدرت اجرایی نبود تا بتواند آن را به کمیسیون حقوق بشر منتقل کند؛ همان‌گونه که مجمع عمومی امکان اعطای چنین اختیاری به شورای حقوق بشر را ندارد. از این رو در اجبار دولت‌ها چاره‌ای جز توسل به «قدرت نرم»^{۸۴} برای پیگیری توصیه‌ها وجود ندارد. نمونه‌ای از این رویه‌ها را می‌توان در ارتباط با وضعیت حقوق بشر کامبوج مشاهده کرد. قطعنامه پارلمان اروپا واگذاری اسلحه به این کشور را که برای نقض حقوق بشر به کار گرفته می‌شد، ممنوع کرد؛ بانک جهانی از اعطای وام که قرار بود صرف ساخت آپارتمان در جایی شود که در نتیجه آن ۷۰۰ خانوار را از آن منطقه کوچ می‌داد، امتناع و آن را منوط به حل اختلاف با افراد محلی کرد. نمایندگان مجلس استرالیا، فیلیپین، اتحادیه میان پارلمانی و اتحادیه اروپا در قطعنامه‌ای در ۲۰۱۲ درخواست کردند تا دولت کامبوج، توصیه‌های مربوط به اصلاحات انتخاباتی را اجرا کند.^{۸۵}

مهم‌ترین عاملی که می‌توان در اثرگذاری هر چه بیشتر آیین‌های ویژه بدان اشاره کرد، همکاری مؤثر و در زمان مناسب از سوی دولت‌ها و به‌ویژه فراهم کردن اطلاعات مرتبط، پاسخ‌گویی مؤثر به مکاتبات و فراهم کردن دسترسی آسان و بدون مانع بررسی‌های محلی و اثربخشی به توصیه‌های گزارشگران ویژه است.^{۸۶} در بعضی موارد دولت‌ها از اقدامات مأموران همچون دیدار با افراد و بازدید از بعضی مکان‌ها، بیاناتی که در رسانه‌ها اعلام می‌شود و سایر اقداماتی که خارج از کنترل صورت می‌گیرد، ابراز ناخرسندی و اقدامات آنان را جانبدارانه تلقی می‌کنند.^{۸۷} به‌واقع گزارشگران ویژه در انجام وظایف خود، ابزار بسیار محدودی دارند و در همراه کردن دولت‌ها تنها می‌توانند به قدرت متقاعدکنندگی متوسل شوند.

۸. گزارشگران ویژه و نظارت بر وضعیت حقوق بشر ایران

جمهوری اسلامی ایران طی سال‌های گذشته همواره به دلیل وضعیت حقوق بشر خود در تعامل با کمیسیون و شورای حقوق بشر بوده است. وضعیت حقوق بشری ایران از ۱۹۸۴ موضوع بررسی

84. Soft Power

85. P. Subedi, *the Effectiveness of the UN Human Rights System Reform and Jurisdiction of Human Rights*, Routledge, 2017, pp. 184-185.

86. S. Sunga, Lyal, "Introduction to the Lund Statement to the United Nations Human Rights Council on the Human Rights Special Procedures", *Nordic Journal of International Law*, No. 76, 2007, p. 296.

87. D. Gaer, Felice, "Picking and Choosing? Country Visit by Thematic Special Procedures, the United Nations Special Procedures System", in *The United Nations Special Procedures System*, Routledge, Volume 6, 2017, pp. 102-103.

نماینده ویژه کمیسیون حقوق بشر^{۸۸} قرار گرفت. از میان سه گزارشگر ویژه در امور ایران، گالیندوپول^{۸۹} و کاپیتورن^{۹۰} موفق به بازدید از ایران شدند که به دلیل انتشار گزارش‌های انتقادآمیز و متعاقباً صدور قطعنامه در خصوص وخامت وضعیت حقوق بشر ایران، بازدیدهای کشوری متوقف شد. جریان تعیین گزارشگر ویژه در خصوص وضعیت حقوق بشر ایران تا ۲۰۰۲ ادامه یافت. در میانه ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۰ نیز این نظارت با صدور قطعنامه‌های دیگر همچنان ادامه داشت. از ۲۰۱۰ زمزمه‌هایی از تعیین گزارشگر ویژه کشوری برای نخستین بار در چارچوب شورای حقوق بشر مطرح شد و اولین گزارشگر کشوری برای جمهوری اسلامی ایران در ۲۰۱۱ تعیین و موظف شد که هر ساله به مجمع عمومی و شورای حقوق بشر گزارش دهد.^{۹۱} بخش عمده گزارش‌های گزارشگران به دلیل عدم امکان بازدیدهای کشوری از منابع خارجی و بعضاً منابع داخلی بوده است. با این حال، محتوای گزارش‌های تهیه‌شده همواره مورد اعتراض دولت جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است. از ۲۰۰۵ با وجود درخواست‌های متعدد گزارشگران موضوعی و کشوری پیرامون بازدید از ایران، تنها گزارشگر ویژه حق بر غذا در ۲۰۱۵ و گزارشگر ویژه اقدامات قهری یکجانبه در ۲۰۲۲ موفق شدند به ایران سفر کنند.

در میان گزارشگران ویژه کشوری، احمد شهید در مقایسه با دو گزارشگر پس از خود، مدت طولانی‌تری را صرف بررسی وضعیت حقوق بشر ایران کرد. او شش گزارش به مجمع عمومی و شورای حقوق بشر ارائه کرد که به فراخور زمان و نظر به وقوع برخی تحولات، چه داخلی و چه بین‌المللی به تبیین و بررسی تأثیر آن‌ها بر وضعیت حقوق بشر ایران پرداخته‌اند. پس از او، عاصمه جهانگیر به مدت دو سال مأموریت داشت و در نهایت، جاوید رحمان از ۱۳ ژوئیه ۲۰۱۸ مأموریت خود را در خصوص ایران آغاز کرد. آخرین گزارش‌های جاوید رحمان در خصوص وضعیت حقوق بشر ایران، نخست بیانیه‌ای است که در هفتاد و هفتمین نشست مجمع عمومی در ۲۶ اکتبر ۲۰۲۲ ارائه شد.^{۹۲} در ۷ فوریه ۲۰۲۳ گزارش دیگری طی سند شماره A/HRC/52/67 به شورای حقوق بشر در خصوص وضعیت حقوق بشر در ایران تحویل شد که در چهار بخش به بیان وقایع شش ماه گذشته ایران می‌پردازد و ضمن ابراز نگرانی نسبت به وضع موجود،

۸۸. نمایندگان ویژه در امور حقوق بشر ایران در دوران فعالیت کمیسیون حقوق بشر عبارت‌اند از: آندرس آگیلار (۱۹۸۶-۱۹۸۴)، گالیندوپول (۱۹۹۵-۱۹۸۶)، موريس کاپیتورن (۲۰۰۱-۱۹۹۵).

89. Reinaldo Galindo- Pohl

90. Mourice Copithorne

91. Human Rights Council Creates Mandate on Iran, Extends Mandate on Democratic People's Republic of Korea, Action on Resolution on Situation on Human Rights in the Islamic Republic of Iran, 24 March 2011, available at:

<https://newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=10888&LangID=E>, (Accessed on 30 March 2023) see also : Human Right Council, A/HRC/RES/16/9. 24 March 2011.

92. Statement by JavidRahman, Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Islamic Republic of Iran, 77th Session of the General Assembly, New York, 26 October 2022.

توصیه‌هایی را نسبت به بهبود وضعیت حقوق بشر ایران مطرح می‌کند.^{۹۳}

نتیجه

آنچه همواره در خصوص سازوکار نظارتی شورای حقوق بشر و مشخصاً تعیین گزارشگران ویژه سؤال برانگیز است، ارزیابی میزان آثاری است که این گزارشگران بر حفظ و توسعه حقوق بشر داشته‌اند. بسیاری بر این باورند که نظام حقوق بشر ملل متحد، تنها ابزاری نظارتی و معطوف به مستندسازی است که در فقدان ضمانت اجرای حقوقی نتوانسته است مؤثر واقع شود. در همین راستا به منظور ارزیابی دقیق این سازوکار لازم است تا عملکرد گزارشگران ویژه در یک دوره هفتاد ساله از فعالیت‌هایشان بررسی شود. گزارشگران ویژه موفق شدند تا تخلفات حقوق بشری را که داخل در صلاحیت دولت‌ها تلقی می‌شد، به عرصه بین‌المللی وارد کنند. آن‌ها فعالیت‌هایشان را بر طیف گسترده‌ای از اقدامات از هنجارسازی تا نظارت، اطلاع‌رسانی و تغییر رویه دولت‌ها متمرکز کردند. تصویب معاهدات حقوق بشری و تدوین گزارش‌های سالانه و دوره‌ای به شورای حقوق بشر و مجمع عمومی سازمان ملل از جمله فعالیت‌های این سازوکار است که موجب نظارت مداوم بر وضعیت حقوق بشر کشورها است. گزارشگران ویژه کشوری با بررسی وضعیت حقوق بشر یک کشور در همه ابعاد به مستندسازی می‌پردازند و گزارشگران ویژه موضوعی با تمرکز بر حوزه‌ای مشخص، هم‌گام با تحولات نوظهور موجب بسط و گسترش مفاهیم حقوق بشری نوین می‌شوند. نباید از نظر دور داشت که یافته‌های گزارشگران نقش بسیار مهمی در توسعه حقوق بین‌الملل بشر ایفا می‌کنند. تغییراتی که آیین‌های ویژه می‌تواند به همراه بیاورد شامل اصلاح قانون، اتخاذ سیاست جدید، کمک به افراد قربانی نقض حقوق بشر، مستندسازی و پایان دادن به نقض حقوق بشر، مشارکت قابل توجه در فعالیت‌های سازمان ملل مانند مهاجرت، تغییر اقلیم، افزایش آگاهی نسبت به موضوعات جدید و تسهیل گفتگو در این خصوص، سازوکار جبران خسارت، جریان‌سازی برای حقوق بشر، هنجارسازی و فراهم آوردن امکان گفتگو است که به توسعه حقوق بین‌الملل می‌انجامد.

نظرات گزارشگران ویژه تا آن اندازه حائز اهمیت است که محاکم بین‌المللی به‌ویژه محاکم حقوق بشری در انجام فعالیت‌های خود از نظرات گزارشگران ویژه در قالب «دوست دادگاه» استفاده می‌کنند. اهمیت این دست‌نظرات کارشناسی تا آنجا است که در محاکم داخلی نیز مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد و منجر به استفاده از نظرات تخصصی در نظام حقوقی و رویه قضایی داخلی می‌شود.

93. Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Islamic Republic of Iran, Javaid Rehman, A/HRC/52/67, 7 February 2023.

گزارش گزارشگران ویژه همچنین به صورت وسیعی توسط سازمان ملل از جمله کمیسیون حقوق بین‌الملل، نهادهای معاهده‌ای حقوق بشر، شورای امنیت و سایر سازمان‌های بین‌المللی به کار می‌رود؛ با این حال، فارغ از نقش گزارشگران در غنای حقوق بشر، به نظر می‌رسد که باید معیار سنجش واقعی تأثیر عملکرد گزارشگران را بر زندگی قربانیان نقض حقوق بشر سنجید؛ هر چند در موارد بسیاری همچون تغییر سیاست‌های یک دولت، آزاد شدن یک زندانی و اصلاح قوانین و ساختارهای سیاسی را می‌توان منتسب به عملکرد گزارشگران دانست. با این حال، عوامل بسیاری در این اصلاحات دخیل هستند که مدعی موفقیت‌های به‌دست‌آمده هستند. همین مسئله موجب می‌شود تا بخش وسیعی از عملکرد گزارشگران چندان محسوس نباشد.

رویکرد سیاسی دولت‌ها در ایجاد مأموریت‌هایی که گزارشگران عهده‌دار انجام آن هستند، همواره تردیدهایی نسبت به اثرگذاری ملموس فعالیت آیین‌های ویژه نسبت به قربانیان حقوق بشر به وجود می‌آورد. به‌واقع سوگیری سیاسی دولت‌ها، علی‌رغم تأکید سازمان ملل به‌ویژه در اعلامیه وین و برنامه اقدام (مصوب ۱۹۹۳) در خصوص اهمیت و به‌هم‌پیوستگی همه انواع حقوق بشر، موجب اثرگذاری بر رویکرد شورا در ایجاد مأموریت‌هایی به نفع گروهی خاص می‌شود. با این حال نباید از نظر دور داشت که امروزه وجود گزارشگران ویژه به منزله ناظرانی بر وضعیت حقوق بشر کشورها است که برخلاف نهادهای معاهده‌ای، وضعیت تمامی دولت‌ها را چه در قالب بررسی‌های کشوری و در همه ابعاد و چه در قالب بررسی‌های موضوعی در سطح جهانی بررسی می‌کنند.

بی‌تردید، بخشی از چالش‌های پیش روی گزارشگران در انجام وظایف خود، به‌ویژه در ارتباط با همکاری دولت‌ها در آینده به قوت خود باقی خواهد ماند، اما نظر به اهمیت فعالیت گزارشگران در نظارت بر وضعیت جاری حقوق بشر، گستره استفاده از گزارش گزارشگران در عرصه بین‌المللی به‌ویژه ارکان ملل متحد افزایش خواهد یافت. این مسئله به‌ویژه در خصوص شورای امنیت و توسعه مفهوم صلح و امنیت بین‌المللی و ارتباط آن با نقض حقوق بشر مصداق پیدا می‌کند و چه بسا ارتباط نزدیک‌تری میان این رکن و شورای حقوق بشر برقرار شود.

منابع:

الف. فارسی

- کتاب

۱. مهرپور، حسین؛ نظام بین‌المللی حقوق بشر، انتشارات اطلاعات، ۱۳۹۰.
۲. شایگان و دیگران؛ تقویت همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بشر، دانشگاه تهران، ۱۳۸۲.
۳. ذاکریان، مهدی؛ همه حقوق بشر برای همه، میزان، ۱۳۹۹.

- مقاله

۱. زمانی، سیدقاسم؛ «نظارت جهانی بر اجرای حقوق بشر: از کمیسیون تا شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد»، مجله پژوهش‌های حقوق عمومی، شماره ۹، ۱۳۸۵.
۲. عابدینی، عبدالله و سحر حسنی؛ «بررسی تطبیقی ضرورت تجمیع نهادهای معاهده محور جهانی حقوق بشر ذیل شورای حقوق بشر»، نشریه مطالعات حقوق تطبیقی، دوره سیزدهم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۱.
۳. منفرد، مهوش و احمد طباطبایی؛ «بررسی سازوکار نهادهای معاهداتی حقوق بشری»، دوفصلنامه مطالعات حقوق بشر اسلامی، سال ششم، شماره دوازدهم، ۱۳۹۶.
۴. میرعباسی، باقر و عقیل محمدی؛ «نقش و جایگاه سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی، به‌عنوان «دوست دادگاه» در نظام بین‌المللی حل‌وفصل اختلافات»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۶، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵.
۵. نواب دانشمند، فریبا، محمد هاشمی و امیرحسین رنجبریان؛ «جایگاه و کارکرد کمیته مشورتی شورای حقوق بشر در نظام بین‌المللی حقوق بشر»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۱، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۰.

ب. انگلیسی

- Books

1. G., Ramcharan, Bertrand, *the Protection Role of UN Human Rights Council Special Procedures*, Nijhoff, 2009.
2. Gutter, Jeroen, *Thematic Procedures of the United Nations Commission on the Human Rights and International law: in search of a sense of community*, intersentia, 2006.
3. James Flood, Patrick, *the Effectiveness of UN Human Rights Institution*, Greenwood Publishing Group, 1998.

4. Keller, Helen, Uifstein, Geir, *UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy*, Cambridge University Press, 2012.
5. Lynch, Phill, *Ending Reprisal: the role and responsibility of the Special Procedures of the UN Human Rights Council, the United Nations Special Procedure System*, Brill Nijhoff, 2017.
6. P. subedi, *the Effectiveness of the UN Human Rights System Reform and Jurisdiction of Human Rights*, Routledge, 2017.
7. Piconne, Ted, *Catalysts for change: How the UN's Independent Expert promote Human Rights*, Brooking Institution Press, 2012.
8. Ramcharan, Bertrand, "*The Concept and Present Status of the International Protection of Human Rights: Forty Years after the Universal Declaration*", Vol. 13. BRILL, 2021.

- Articles

1. Bartholomeusz, Lance, "The *Amicus Curiae* before International courts and tribunals", *Non-State Actors and International Law Journal*, Vol. 5, No. 3, 2005, pp. 209-286.
2. D. Gaer, Felice, "Picking and Choosing? Country Visit by Thematic Special Procedures, the United Nations Special Procedures System", in *The United Nations Special Procedures System*, Routledge, Volume 6, 2017, pp. 87-130.
3. K.M Smith, Rhona, "the possibilities of an independent special rapporteur scheme", the *International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No., 2, February 2011, pp. 172-186.
4. Rodley, Nigel, "United Nations Human Rights Treaty Bodies and Special Procedures of the Commission on Human Rights: Complementarily or Competition", *Human Rights Quarterly*, No.4, Vol.25, 2003, pp. 890-900.
5. S. Sunga, Lyal, "Introduction to the Lund Statement to the United Nations Human Rights Council on the Human Rights Special Procedures", *Nordic Journal of International Law*, No76, 2007, pp. 281-300.
6. S. Sunga, Lyal, "How can UN human rights special procedures sharpen ICC fact-finding?", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15, No.2, February 2011, pp. 187-205.
7. Van den Eynde, Laura. "An empirical look at the amicus curiae practice of human rights NGOs before the European Court of Human Rights." *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 31, No. 3, 2013, pp. 271-313.

- Cases

1. Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (*Democratic Republic of the Congo v. Uganda*) 19 December 2005.

2. Case 13.641 “*Comunidades y Rondas Campesinas de Cajamarca y sus lideres v. Peru*”, Inter- American Commission on Human Rights, March 2022.
3. Committee on the Rights of the Child (CRC), Chiara Sacchi *et. al. v. Argentina, Brazil, France, Germany and Turkey*, Nos. 104–108/2019, 2019.
4. ICC-02/04-01/15A, “*Amicus Curiae* Observation pursuant to Rule 103(1) of the Rule of Procedures and Evidence”, The Appeal Chambers, 23 December 2021.
5. ICC—02/04- 01/15 A A2- “Observation On the crimes of sexual slavery, enslavement and trafficking in persons, and on the ground for excluding criminal responsibility: defences of duress, mental defect or disease and non-punishment principle, 21 January 2022.

- Documents

1. *Amicus Curiae* Brief of the United Nations Special Rapporteur on Human Rights and the Environment, *Melanie Subono and others v. President of the Republic of Indonesia*, Case Number 374/PDT. G/LH/2019/PN.JKT.PST Central Jakarta District Court, 9th October 2019.
2. Annan calls on Human Rights Council to strive for unity, avoid familiar fault lines, UN News Center (29 November 2006), <https://news.un.org/en/story/2006/11/201202-annan-calls-human-rights-council-strive-unity-avoid-familiar-fault-lines>.
3. Annual Report of the United Nation High Commissioner for Human Rights and the Reports of the office of the High Commissioner and the Secretary General, A/HRC/42/30, August 2019.
4. Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms, A/RES/53/144, 1998.
5. General Assembly Resolution, A/RES/76/148, Rights of Indigenous People, 16 December 2022.
6. General Assembly Resolution, A/RES/76/166, Right to Food, 16 December 2021.
7. General Assembly Resolution, A/RES/76/172, Protection of Migrants, 16 December 2021.
8. General Assembly Resolution, A/RES/76/177, Situation of Human rights in the Democratic Republic of Korea, 16 December 2021.
9. General Assembly Resolution, A/RES/76/178, Situation of Human rights in the Islamic Republic of Iran, 16 December 2021.
10. Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, “*Reprisal against Human Right Defenders Who Cooperate with the United Nations System*”, No. 3, 2013.

11. Human Rights Council Resolution, A/HRC/RES/12/2, 2009.
12. Human Rights Council Resolution, A/HRC/RES/24/24, 2013.
13. Human Rights Council Resolution, A/HRC/ 36/31, 2018.
14. Human Right Council, A/HRC/RES/16/9. 24 March 2011.
15. International Human Rights Service, *Guide for the Third-Party Interventions Before UN Human Rights Treaty Bodies*, 2022.
16. Israel Practices Affecting the Human Rights of the Palestinian People in the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, A/RES / 77/247, 9 January 2023.
17. Manual of Operations of the Special Procedures of the Human Rights Council, August 2008.
18. "Our Common Agenda", Report of the Secretary General, United Nations 2021.
19. R. Boyed, David; H. Knox, John; *Amicus Curiae Brief of Special Rapporteurs on Human Rights and the Environment in Support of Admissibility*, Before the United Nations Committee on the Rights of the Child, N.104/2019, N.105/2019, N.106/2019, N.107/2019, and N.108/2019, 2019.
20. United Nation Human Rights Report, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2019.
21. UN Special Rapporteur on the promotion and protection of Human Rights and Fundamental Freedoms While Combating Terrorism, In the supreme court of the United Kingdom on appeal from the court of appeal (civil division), *Shamima Begum v. special immigration appeals commission and Secretary of State for Home Department*, 26 October 2020.
22. Working with the United Nations Human Rights Programme, A Handbook for Civil Society, Office of the High Commissionair for Human Rights, New York and Geneva 2008.

- Websites

1. Human Rights Council Creates Mandate on Iran, Extends Mandate on Democratic People's Republic of Korea, Action on Resolution on Situation on Human Rights in the Islamic Republic of Iran, 24 March 2011, available at: <https://newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=10888&LangID=E> , (Accesed on 30 March 2023)
2. https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/04/israel-un-experts-urge-international-community-end-forced-displacement-and__ (Accessed 16 April 2023).
3. <https://news.un.org/en/story/2006/11/201202-annan-calls-human-rights-council-strive-unity-avoid-familiar-fault-lines>. (Accessed on 15 March 2022)

4. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-terrorism/submissions-courts>. (Accessed on 9 April 2023)
5. <https://www.ohchr.org/en/reprisals> (Accessed on 11 August 2022)
6. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Actsofintimidationandrprisal.aspx>. (Accessed on 11 August 2022)
7. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/current-and-former-mandate-holders-existing-mandates> (Accessed on 10 July 2023)
8. <https://spinternet.ohchr.org/ViewAllCountryMandates.aspx>. (Accessed on 10 July 2023)
9. <https://www.ohchr.org/en/about-us/funding-and-budget> (Accessed on 22 September 2022)
10. <https://iaicl.org/news/%D8%AA%D8%B5%D9%85%DB%8C%D9%85-%D9%86%D9%87%D8%A7%DB%8C%DB%8C-%D8%AF%DB%8C%D9%88%D8%A7%D9%86-%D8%A8%DB%8C%D9%86-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%84%D9%84%DB%8C-%DA%A9%DB%8C%D9%81%D8%B1%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%D9%82>. (Accessed on 9 April 2023)
11. Oral submission - UN Special Rapporteur on the protection and promotion of human rights while countering terrorism, cases of "Mikolaj Pietrzak and Dominika BYCHAWSKA- SINARSKA and others v. Poland" ECHR Hearing, 27 September 2022. Available at: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-terrorism/submissions-courts>. (Accessed on 20 March 2023)
12. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/special-procedures-human-rights-council> (Accessed on 10 february 2022)
13. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council/country-and-other-visits> (Accessed on 5 June 2022)
14. Ploton, Vincent; Urizar Montes de Oca, Javier, "Friends of the Court making the most of Amicus Curiae with UN treaty bodies", Blog of the *European Journal of International law*, April 18, 2022. Available at: <https://www.ejiltalk.org/friends-of-the-court-making-the-most-of-amicus-curiae-with-un-treaty-bodies/> (Accessed on 7 February 2023)
15. Statement of MS Louise Arbour United Nations High Commissioner for Human Rights in Human Rights Council, OHCHR Statement (23 June 2006), <https://www.ohchr.org/en/statements/2009/10/statement-ms-louise-arbour-united-nations-high-commissioner-human-rights-human>. (Accessed on 15 March 2022)